

Vergaderjaar 2014–2015

30 169

Mantelzorg

Nr. 42

**BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN VOLKSGEZONDHEID,
WELZIJN EN SPORT**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 24 juni 2015

«Versterken, verlichten en verbinden» zijn de drie actielijnen om te bewerkstelligen dat informele zorg een volwaardige plek krijgt in de wijze waarop we in ons land zorg en ondersteuning organiseren. Want alleen samen met de mensen die dicht bij hun partner, zoon of dochter, buur of goede vriend staan, kunnen we de zorg en ondersteuning in Nederland beter maken. In deze samenwerking wordt de zware last¹ die zij soms meedragen, herkend, bespreekbaar en soms verlicht.

Juist om die reden heb ik de positie van mantelzorgers in het huidige stelsel versterkt, zodat de belastbaarheid van mantelzorgers onderdeel is van ieder gesprek over de ondersteuningsbehoefte van hun naasten. De verbinding met professionele hulp blijft te allen tijde van essentieel belang.

Mantelzorg moet niet alleen bespreekbaar zijn in de zórg, ook dicht bij het gewone leefpad van mensen moet er aandacht zijn voor het onderwerp, zoals op het werk, op school of in andere sociale contacten. Een mijlpaal voor mantelzorgers is daarom de verruiming van het zorgverlof die per 1 juli aanstaande ingaat en waardoor de combinatie met werk beter vol te houden is. Communicatie daarover naar werkgevers en werknemers is in volle gang. Ook als het gaat om scholing, emancipatie en woonbeleid ontstaan er verbindingen die mantelzorgers sterken in hun positie en het gesprek op gang brengen.

Ik zie dat mantelzorgers in de dagelijkse praktijk ook nog steeds zorgen hebben over wat de veranderingen in de zorg voor hun persoonlijke situatie gaan betekenen. De signalen van mantelzorgers die onder andere bij Mezzo binnenkomen, benadrukken het belang van goede communicatie naar mantelzorgers en laagdrempelige en toegankelijke respijtzorg,

¹ In de voortzetting van het Actieplan «Ouderen in veilige handen» heb ik aandacht voor het thema ontspoorde mantelzorgers, 15 juni 2015 aan de TK verzonden, Kamerstuk 28 345/31 015, nr. 136.

iets wat volgens hen nog niet in alle gemeenten duidelijk vindbaar is. Ik heb met Mezzo afgesproken de bestaande respijtwijzer voor mantelzorgers te herzien, zodat mantelzorgers eenvoudig zicht krijgen op welke respijtmogelijkheden er in hun omgeving zijn.

Ik zie ook dat gemeenten hun rol in het ondersteunen van mantelzorgers serieus oppakken; mantelzorgers worden betrokken bij het onderzoek en respijtvorzieningen zijn georganiseerd, zo blijkt uit de inventarisatie die de VNG heeft gedaan. Tegelijkertijd geven gemeenten aan de komende tijd nog volop te gebruiken om optimaal uitvoering aan hun plannen te geven. Ik zal de wethouders in een brief oproepen om mantelzorgers hierin goed mee te nemen en te informeren over de ondersteuning die voor hen beschikbaar is.

Een juiste bejegening in het gesprek met de cliënt en de omgeving over de zorg is van cruciaal belang om tot samenwerking of afstemming te komen. Ook in verpleeghuizen is er een beweging gaande om familie en naasten beter te betrekken die verder gaat dan alleen het afstemmen van het zorgleefplan.

Binnen de ouderenzorg, de GGZ, de thuiszorg, gehandicaptenzorg, ziekenhuizen en revalidatiecentra zijn bestuurders en professionals aan de slag om de samenwerking met informele zorg toekomstbestendig een plek te geven.

De eerste resultaten uit het programma «In voor Mantelzorg» laten deze beweging zien. Voor professionals in de zorg zijn dat soms spannende gesprekken, waarbij ze bijna op een nieuwe manier invulling aan hun vak als zorgverlener moeten geven. Ik ben dan ook blij dat hiervoor in het mbo en hbo voor de nieuwe lichter professionals aandacht komt. Dit vraagt de komende tijd nog om verdere actie, ook richting bestaande professionals.

Mensen spreken over welke (toekomstige) bijdrage ze wel en niet van elkaar kunnen verwachten, als familie of als vrienden. Ik juich deze gesprekken toe, omdat het je tot nadenken zet over hoe, waar en met wie je oud wilt worden of hulp wilt ontvangen als je ziek wordt. Een thema als informele zorg hoort op die plekken in de samenleving thuis. Het is niet alleen of primair een beleidsthema, het ontstaat vanuit de motivatie van mensen zelf. Informele zorg maakt dan ook volop deel uit van de transformatie van zorg en ondersteuning waar we momenteel midden in zitten. Ze is onderdeel van de bredere vernieuwing van zorg en ondersteuning². De basis daarvoor is de afgelopen twee jaar gelegd. Het netwerk van de «Toekomstagenda Informele Zorg een Ondersteuning» en van het programma «In voor Mantelzorg» brengen waardevolle verbindingen tot stand en zijn ondersteunend aan de behoeften uit de praktijk. De resultaten hieruit wil ik met de betrokken partijen stevig verankeren en daarin ligt nog een belangrijke klus voor de komende tijd. Het verspreiden van voorbeelden draagt daaraan bij. In deze brief komt u er daarom enkele tegen.

Leeswijzer

In deze voortgangsbrief informeer ik u over de resultaten sinds de laatste voortgangsbrief van november 2014³. Dit doe ik aan de hand van een vijftal thema's: 1) ondersteuning aan mantelzorgers, 2) impuls aan het vrijwilligerswerk, 3) werk en mantelzorg, 4) de Toekomstagenda en «In voor Mantelzorg» en 5) deskundigheidsbevordering van professionals.

² Kamerstuk 34 104, nr. 55

³ Kamerstuk 30 169, nr. 38

Een aantal activiteiten is begin dit jaar gestart. Over de eindresultaten zal ik u in een volgende voortgangsrapportage informele zorg berichten. Op dat moment zijn ook de resultaten van het kwantitatieve deel van het SCP-rapport over de informele zorg bekend.

Ondersteunen van mantelzorgers

Gemeenten vervullen een belangrijke rol bij het ondersteunen van mantelzorgers. Al onder de vorige Wmo waren ze hiervoor verantwoordelijk. Aanvullend op de eerdere basisfuncties mantelzorg uit 2009 heb ik in november 2014 samen met de VNG en Mezzo vier aandachtspunten voor mantelzorgondersteuning toegevoegd: vinden, versterken, verlichten en verbinden⁴. Meer concreet gaat het om algemene voorzieningen voor mantelzorgers, betrokkenheid bij het onderzoek, respijtzorg en waardering van mantelzorgers in het kader van de Wmo 2015.

Afgelopen maart heb ik samen met de VNG een praktijkdag mantelzorg voor gemeenten georganiseerd, waarin ruim 90 gemeenteambtenaren ideeën hebben uitgewisseld over o.a. het bereiken van jonge mantelzorgers en de verbinding met sociale wijkteams. Hierbij zijn ook de aanbevelingen uit het SCP-rapport «Hulp geboden»⁵ gebruikt. Na de zomer organiseer ik opnieuw een praktijkdag waarbij ik de signalen van Mezzo, de cliëntorganisaties en gemeenten zal betrekken.

De VNG heeft in mei-juni jl. op de vier aandachtspunten vinden, versterken, verlichten en verbinden een inventarisatie naar de vormgeving van het mantelzorgbeleid bij gemeenten laten uitvoeren. 186 gemeenten hebben de inventarisatie ingevuld. In de bijlage treft u het volledige rapport⁶ aan. Uit de inventarisatie blijkt dat 53% van de gemeenten sinds 2014 en 40% vanaf dit jaar in het gemeentelijke beleid meer aandacht voor de ondersteuning van mantelzorgers heeft. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om een apart actieplan mantelzorg of in het beleidsplan een speerpunt mantelzorg. Dit moet de komende periode in de praktijk landen. Bij een aantal gemeenten lopen deze nieuwe praktijken al, zoals inbedding van mantelzorgadvies in de sociale wijkteams, de inzet van extra medewerkers voor maatjesprojecten en een integrale scan van mantelzorgbelasting bij het opstellen van het ondersteuningsplan.

Uit de signalen van de cliëntorganisaties is op te maken dat mantelzorgers dit nog niet altijd in de praktijk ervaren. Mezzo verzamelt periodiek de signalen vanuit hun panel van mantelzorgers en de mantelzorglijn en geven hierover aanbevelingen mee, ondermeer aan de partijen van de Toekomstagenda. Op dit moment vraagt Mezzo specifiek aandacht voor de vindbaarheid en beschikbaarheid van respijtvoorzieningen en de informatie over de waardering. Daarnaast blijkt uit de raadpleging van de gezamenlijke cliëntorganisaties⁷ dat 46% van de mantelzorgers het idee heeft dat de gemeenten onvoldoende bekend is met hun situatie, maar zou dit wel willen. 40% van de mantelzorgers voelt zich door het nieuwe aanbod meer belast dan voorheen.

Via de VNG is de communicatie naar mantelzorgers nog eens extra bij de gemeenten onder de aandacht gebracht. Ook dragen de acties van de

⁴ Notitie «Mantelzorgondersteuning is de basis, aandachtspunten voor lokaal beleid», Transitiebureau Wmo, november 2014

⁵ «Hulp geboden», kwalitatief onderzoek naar de informele zorg, SCP, 18 september 2014

⁶ Rapport Onderzoek Mantelzorgbeleid, Radar, juni 2015, raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

⁷ Programma «Aandacht voor ledereen», factsheet aanbevelingen gemeenten, raadpleging april-mei

deelnemers van de Toekomstagenda en initiatieven van veldpartijen eraan bij dat mantelzorgers steeds beter wegwijs worden gemaakt. Zo heeft de ANBO eerder dit jaar een informatieve gids voor mantelzorgers uitgebracht. Mezzo heeft zes regionale adviseurs die in het land actief zijn en gemeenten gevraagd en ongevraagd advies geven. Het netwerk dat we met de partijen van de Toekomstagenda hebben opgezet, bewijst hierin zijn meerwaarde.

Algemene voorzieningen voor mantelzorgers

Uit de inventarisatie van de VNG blijkt dat de meeste gemeenten informatie aan mantelzorgers geven over de toegang, beschikbare voorzieningen en de mogelijkheden van respijtzorg. Om mantelzorgers te «vinden» zetten gemeenten met name in op samenwerking met lokale partners. Naast informatie worden er door de gemeenten andere (algemene) voorzieningen geboden, zoals advies voor vraagverheldering, emotionele steun door vooral persoonlijk contact te organiseren, educatie door middel van voorlichtingsbijeenkomsten, praktische hulp door hulp bij de administratie te bieden, materiële hulp door woningaanpassingen of hulpmiddelen en financiële hulp bijvoorbeeld in de vorm van een pgb of een vervoerskaart. Een aantal gemeenten geeft aan hier nog mee bezig te zijn en vooral op maat naar de beste oplossing te kijken.

De gemeente Amsterdam heeft voorzieningen getroffen om in geval van nood – bijvoorbeeld als de mantelzorger uitvalt – gemakkelijk vervangende zorg te regelen. Dit zogenoemde noodpakket bestaat uit een mantelzorgboek en een mantelzorgpas. Op de mantelzorgpas staan naam en telefoonnummer van een tijdelijke vervanger. In het mantelzorgboek staat alle belangrijke informatie over de dagelijkse zorg en ondersteuning. Het noodpakket geeft mantelzorgers rust. Het Platform Mantelzorg Amsterdam (Cliëntenbelang Amsterdam) en het Expertisecentrum Mantelzorgondersteuning Amsterdam (Markant) zijn bij dit initiatief betrokken.

Betrokkenheid bij «het onderzoek»

Als het gaat om het onderzoek naar maatschappelijke ondersteuning dan hebben gemeenten de wettelijke taak om naast de cliënt (waar relevant) de mantelzorger te betrekken. Uit de inventarisatie blijkt dat 79% van de gemeenten de mantelzorger tegelijk met de cliënt bij het onderzoek betreft. 2% doet dit in een apart gesprek. 18% doet dit anders, bijvoorbeeld door een gezamenlijk én een apart gesprek te organiseren of door de keuze bij de cliënt te laten. 1% geeft aan de mantelzorger nog niet bij het onderzoek naar maatschappelijke ondersteuning te betrekken. Verder geeft 43% van de gemeenten aan dat de ondersteuningsbehoefte van de mantelzorger «vaak» in het onderzoek naar maatschappelijke ondersteuning aan bod komt. Bij 28% is dit «soms» het geval en bij 27% «altijd».

In Arnhem is erop een integrale manier gekeken naar de huishoudelijke hulp toeslag en de waardering van mantelzorgers. Arnhem wil de eigen bijdrage van € 5 financieren vanuit het mantelzorgcompliment waardoor een mantelzorger maximaal 30 uur gratis huishoudelijke hulp kan krijgen.

Respijtzorg

Respijtzorg zorgt ervoor dat mantelzorgers worden verlicht en in veel situaties is deze ondersteuning essentieel om de zorg thuis vol te kunnen houden.

Zoals gezegd, ga ik samen met Mezzo de respijtwijzer als instrument voor mantelzorgers herzien zodat respijtvoorzieningen makkelijker vindbaar worden. Daarnaast zal ik met Mezzo in overleg gaan om te zien welke concrete casussen rondom de beschikbaarheid van respijtzorg bij hen bekend zijn en welke actie daarop nog nodig is.

Uit de inventarisatie bij gemeenten blijkt het huidige aanbod aan respijtzorg als volgt te zijn: 88% biedt dagbesteding, 84% biedt kortduurende opvang, 75% biedt een zorgvrijwilliger aan huis, 52% biedt crisisopvang, 35% biedt vakantieopvang en 29% een logeergezin, of een combinatie hiervan. Bij de categorie «anders» geven gemeenten aan dat sommige respijtvoorzieningen nog in ontwikkeling zijn. Ik heb op verzoek van gemeenten en de partijen uit de Toekomstagenda de werkzame elementen van respijtzorg laten verzamelen. Dit lopende onderzoek geeft input aan de handreiking⁸ voor gemeenten die op 24 juni jl. is verschenen. Er is voor gekozen de handreiking digitaal beschikbaar te stellen en zo continu actueel te houden en aan te vullen met nieuwe voorbeelden. De handreiking biedt ondermeer informatie over elementen van effectief respijtbeleid en inspirerende voorbeelden van respijtzorg.

Het Drents Platform Mantelzorg (DPM) is samen met maatschappelijke organisaties aan de slag om de bekendheid van respijtzorg in de regio te verbeteren. Daarvoor hebben ze tien aandacht- en actiepunten opgesteld.

Dit was het resultaat van de regionale werkbijeenkomst over 'Respijt op maat Drenthe' die de contactpunten mantelzorg uit Assen, De Wolden, Hogeveen, Meppel, Midden-Drenthe, Noordenveld en Westerveld op 15 april hebben georganiseerd. Basis vormde het in opdracht van DPM in kaart gebrachte aanbod van de respijtzorgvoorzieningen in Drenthe. <http://www.drentsplatformmantelzorg.nl/dpm>.

Waardering van mantelzorgers

Gemeenten zien zelf hun waarderingsbeleid als belangrijk instrument om mantelzorgers te bereiken die nog niet in beeld zijn. Aan de andere kant ontvangt Mezzo signalen van mantelzorgers dat gemeenten nog niet altijd hun waardering op orde hebben. Mezzo adviseert gemeenten om hun front office goed op de hoogte te stellen, zodat zij mantelzorgers de meest actuele informatie kunnen geven. Uit de inventarisatie van de VNG blijkt dat 31% van de gemeenten reeds uitvoering geeft aan de jaarlijkse blijk van waardering en dat bij 41% het beleid hiervoor op dit moment wordt vormgegeven. Bij 25% van de gemeenten is dit nog niet besloten en is men hierover intern of met lokale partners in gesprek. 3% is nog niet gestart. Daarnaast geeft 87% van de gemeenten aan mantelzorgers te betrekken bij het bepalen van de doelgroep en vormgeving van de waardering.

De jaarlijkse blijk van waardering wordt in meer dan helft van de gemeenten (naar verwachting) vormgegeven als mantelzorgdag. Tevens worden een geldbedrag, respijtzorg en een verwendag als vorm genoemd.

De afgelopen weken heb ik een versnellingskamer gehouden waarin ik samen met mantelzorgers, de Nationale Jeugdraad, Mezzo, Alzheimer Nederland, een aantal gemeenten en andere betrokkenen de mogelijkheden van het waarderingsbeleid heb verkend. Dit zal resulteren in een inspiratiedocument voor gemeenten dat voor de zomer wordt uitgebracht. Het inspiratiedocument bevat vooral ervaringsuitwisselingen rondom praktijkvoorbeelden, alsook een uitwerking van de beoogde effecten van

⁸ www.expertisecentrummantelzorg.nl/em/Respijtzorg.html

mantelzorgwaardering en een handreiking hoe gemeenten mantelzorgers bij hun beleid(scyclus) kunnen betrekken.

Waarderingspakket Delft

1. Extra hulp in het huishouden 2. Een Wmo-pas 3. Workshops en spreekuren over erfrecht 4. Deskundigheidsbevordering en respijtzorg 5. Met voorrang verhuizen 6. Ondersteuning en begeleiding voor de mantelzorger 7. De Mantelzorgdag.

Waardering in Roermond

In Roermond komen mantelzorgers van zorgvragers die thuis wonen – of ze nu onder de Wmo of ZVW vallen – in aanmerking voor een jaarlijks bedrag van € 175,- als blijk van waardering voor de zorg voor hun naasten. Tevens besteedt Roermond speciale aandacht aan jonge mantelzorgers en biedt hen vier bioscoopbonnen aan als blijk van waardering voor hun inzet.

Breder binnen de zorg

Informele zorg is een onderwerp dat breed binnen de zorg en ondersteuning speelt. Het programma «Zichtbare Schakel fase 2» geeft een impuls aan de competentieversterking van huidige wijkverpleegkundigen, zodat zij adequaat invulling kunnen geven aan hun hernieuwde taken in de wijk rondom indiceren en organiseren van zorg. De verbinding met de informele zorg krijgt daarbij de noodzakelijke aandacht, ook in de opleidingen voor nieuwe wijkverpleegkundige.

In het plan «*Waardigheid en trots, liefdevolle zorg voor onze ouderen*», dat tot doel heeft de kwaliteit van de verpleeghuiszorg te verbeteren, is een belangrijk thema de verbinding met familie, naasten en vrijwilligers. Ik ben met Mezzo en cliëntorganisaties in gesprek om te zien hoe cliënten en hun omgeving nog meer eigenaar van het zorgleefplan kunnen worden. Bij de verdere uitwerking van het programma betrek ik de ervaringen uit de Toekomstagenda en het programma «In voor Mantelzorg». Ik verwacht de betrokkenheid van informele zorg ook terug te zien in de 200 innovatieve projecten die door aanbieders kunnen worden ingediend. U ontvangt voor de zomer een voortgangsbrief over het plan «*Waardigheid en trots, liefdevolle zorg voor onze ouderen*», waarin ik u over deze en andere acties zal informeren.

Verbinding met informele zorg is eveneens aanwezig in het Nationaal Programma Palliatieve Zorg (NPPZ), waar het programma «*Palliatie. Meer dan zorg*» deel van uitmaakt. Over deze programma's heb ik u op 11 mei jl. in een brief bericht.

In bovengenoemd onderdeel krijgen mensen in de laatste levensfase, hun naasten, vrijwilligers en zorgverleners een belangrijke rol in het bepalen van de maatschappelijke relevantie van de projectaanvragen die door betrokkenen bij de palliatieve zorg worden ingediend. Eén van de doelstellingen van het programma is gericht op patiëntparticipatie en ondersteuning; partners zijn beter betrokken bij de palliatieve behandeling, mantelzorgers zijn minder vaak overbelast en de inzet van opgeleide vrijwilligers is mogelijk op alle plaatsen waar mensen hun laatste levensfase ingaan en uiteindelijk overlijden. Deze maand start de selectie van de projectideeën, zodat ze nog in 2015 een start kunnen krijgen.

Zorgverzekeraar Menzis werkt in een Werkagenda samen met ruim 70 gemeenten aan een betere gezondheid voor zoveel mogelijk inwoners. Eén van de doelen waaraan wordt gewerkt, is het voorkomen van uitval van mantelzorgers die zorgen voor ouderen

met beginnende dementie. Er zijn al praktijkpilots in Groningen, Arnhem, Den Haag en Gaanderen, met elk een eigen focus. Bijvoorbeeld de rol van de 'buurtwerker mantelzorg' in Groningen en het inzichtelijk maken van mantelzorginitiatieven in de wijk in Arnhem. Het resultaat wordt een bundeling van in de praktijk getoetste, effectieve manieren om de uitval van mantelzorgers te voorkomen.

Impuls vrijwilligerswerk en de maatwerkenpak

De 1,4 miljoen extra middelen voor de periode 2015–2017 zullen – in lijn met het amendement van de leden Dik-Faber en Van der Staaij⁹ – ten goede komen aan landelijke werkende vrijwilligersorganisaties voor de versterking van de ondersteuning aan hun vrijwilligers op lokaal niveau¹⁰. Het NOV zal mede namens het Landelijk Overleg Vrijwilligers in Zorg en Welzijn (LOVZ) vanaf september starten met een driejarig programma ten behoeve van een versterking van de vrijwilligerswerkondersteuning op lokaal niveau. De afgelopen periode is over de besteding van de middelen intensief met vrijwilligersorganisaties en gemeenten gesproken. De voorbereidende fase heeft door de diversiteit aan vrijwilligersorganisaties enige tijd gevegd, maar daardoor wel aan legitimiteit en draagvlak gewonnen.

Op dit moment werken NOV en LOVZ aan de concrete invulling van het programma. Het programma biedt zowel generieke ondersteuning (o.a. trainingen) aan lokale vrijwilligersorganisaties als specifieke (o.a. ondersteuning van lokale afdelingen met extra mankracht en deskundigheid vanuit de landelijke verenigingen). Zo kan rekening worden gehouden met de verschillende transitiestadia waarin de vrijwilligersorganisaties zich bevinden. Het is de bedoeling dat de activiteiten van het programma resulteren in een betere en meer efficiënte ondersteuning van vrijwilligers, een betere samenwerking tussen lokale vrijwilligersorganisaties en aan een betere inbedding van vrijwilligersorganisaties in de lokale zorg- en ondersteuningsstructuur. Om die reden worden vertegenwoordigers van gemeenten en zorgaanbieders actief betrokken bij de vormgeving en begeleiding van het programma te vervullen. In de volgende voortgangsrapportage informeer ik u over de vorderingen van het programma.

De Stichting Informele Zorg Twente, met negen lokale Steunpunten Mantelzorg in Twente, is sinds augustus 2013 gestart met het opleiden en inzetten van vrijwilligers die een nacht van een overbelaste mantelzorger kunnen overnemen. De getrainde vrijwilligers komen bij de mensen thuis van 23.00–7.00 uur, ze slapen, waken, doen een spelletje, lezen voor en doen wat er verder nodig is. Verpleegkundige handelingen blijft de thuiszorg doen. Door positieve beoordelingen van mantelzorgers is dit netwerk nu verder uitgebreid.

Als onderdeel van de «Maatwerkenpak regeldruk Vrijwillige inzet» – in samenwerking met het Ministerie van BZK, Movisie en de NOV – zal er na de zomer een publicatie beschikbaar zijn van alle ter zake doende wet- en regelgeving. Dit document bevat ook andere relevante informatie voor (zorg)vrijwilligers en gemeenten rondom het vormgeven van initiatieven, zoals vragenlijsten, beslisbomen en checklists.

⁹ Kamerstuk 34 000 XVI, nr. 38.

¹⁰ Hiermee voldoe ik aan uw verzoek van 18 juni jl., om uw Kamer te informeren met betrekking tot de uitvoering van amendement inzake impuls voor landelijk werkende vrijwilligersorganisaties.

Bij het verminderen van de regeldruk voor (zorg)vrijwilligers blijft de borging van de kwaliteit van zorg- en ondersteuningstaken van belang. In de praktijk ervaren professionals, maar ook vrijwilligers en mantelzorgers, grenzen aan de informele zorg. Hierbij komt het erop aan om tussen de verschillende zorgverleners heldere afspraken te maken. Het programma «In voor Mantelzorg» biedt een belangrijk podium om hierover ervaringen uit te wisselen. Vanuit de Toekomstagenda wordt na de zomer een notitie over grenzen van vrijwilligerswerk in de zorg uitgebracht.

Werk en mantelzorg

In december 2014 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Modernisering regelingen voor verlof en arbeidstijden, waarin met het oog op (mantel)zorgsituaties een uitbreiding van het zorgverlof is opgenomen.

De uitbreiding van het zorgverlof draagt eraan bij dat werknemers hun mantelzorgtaken beter met werk kunnen combineren.

Op 31 mei is de campagne gestart waarin het Rijk via advertenties in kranten en vakbladen, radioadvertenties en online bannerings aandacht vraagt voor de uitbreiding van deze verlofregelingen. Later dit jaar zal het thema tijdens een campagne rondom de langdurige zorg opnieuw aan de orde komen. Hierbij zal vooral de betekenis en impact van mantelzorg vanuit het oogpunt van bespreekbaarheid op het werk de aandacht krijgen.

Afgelopen mei heeft het kabinet de SER de adviesaanvraag «Werken en leven in de toekomst» doen toekomen. Hierin is onder meer de vraag gesteld of en zo ja welke extra facilitering door overheid en werkgevers nodig is voor de werkende mantelzorger die intensieve en/of langdurige mantelzorg verleent.¹¹

Op 11 juni is in opdracht van de Ministeries van OCW, SZW en VWS de expertmeeting «Gendersensitief beleid bij gemeenten» door de Nederlandse Vrouwen Raad, in samenwerking met Atria, Mezzo en Movisie, georganiseerd.

Een thema van die expertmeeting was hoe gemeenten in de context van Wmo 2015 eraan kunnen bijdragen dat (mantelzorg)taken meer gelijkelijk tussen mannen en vrouwen worden verdeeld. Een belangrijke uitkomst is dat de VNG en VWS gemeenten zullen meegeven dat in het wijkteam en/of in het «keukentafelgesprek» aandacht moet worden besteed aan het activeren van het brede sociale netwerk, zowel mannen als vrouwen, ter ondersteuning van de hulpbehoevende cliënt. Meer uitgebreid zult u door het kabinet over de resultaten en het vervolg worden bericht in de eerstvolgende voortgangsrapportage «Emancipatie».

Voortgang Toekomstagenda en In voor Mantelzorg

De Toekomstagenda Informele Zorg en Ondersteuning is eind vorig jaar op mijn verzoek tot stand gebracht door organisaties van mantelzorgers en vrijwilligers, aanbieders van zorg en welzijn, organisaties van professionals, cliëntorganisaties, de VNG, ZN en individuele gemeenten. In mijn vorige voortgangsbrief heb ik u hierover geïnformeerd¹². De Toekomstagenda wordt door de deelnemers gezien als de eerste stap in het transformatieproces naar een beter samenspel tussen formele en informele zorg en ondersteuning op de werkvloer.

¹¹ Kamerstuk 30 169, nr. 40

¹² Bij beleidsbrief van 11 november 2014, Kamerstuk 30 169, nr. 38.

Dit jaar staat in het teken van de implementatie en de concrete vertaalslag van de acties uit de agenda naar de werkvloer, o.a. door de organisatie van een werkconferentie op 22 juni voor de mensen uit de praktijk. Het aan de Agenda gelieerde programma «In voor Mantelzorg» stelt in 80 trajecten professionals en mantelzorgers in staat om op de werkvloer ervaringen met elkaar uit te wisselen. De trajecten zijn eind 2014 gestart.¹³

Programma «In voor Mantelzorg»

In de 80 trajecten is volop beweging merkbaar. Momenteel worden er zo'n 2.500 mantelzorgers en 4.000 beroepskrachten met het programma bereikt, maar de reikwijdte ligt ook daarbuiten. Ruim 750 ambassadeurs van zorgorganisaties hebben zich aangemeld om binnen hun organisatie het belang van de samenwerking met mantelzorgers uit te dragen.

Overigens geven de organisaties aan dat de term «mantelzorg» niet altijd geschikt is. Woorden als «familie», «naasten» of «netwerk» lijken beter aan te sluiten bij de leefwereld van mensen.

Hierin schuilt ook de kracht van het programma, in het in gesprek gaan met mantelzorgers met aandacht voor een gelijkwaardige benadering. Een zoektocht waar de trajecten middenin zitten. In de bijlage treft u de tussenresultaten aan¹⁴.

In het programma wordt dit proces ondersteund door te werken vanuit het zogenaamde SOFA-model (Samenwerken, Ondersteunen, Faciliteren en Afstemmen). Dit model maakt inzichtelijk welke rollen mantelzorgers kunnen vervullen en wat de bijbehorende werkzaamheden van beroepskrachten zijn. Mantelzorgers kunnen bijvoorbeeld partner in de zorg zijn maar ook hulpvrager.

In het eerste geval is samenwerken aan de orde, in het tweede geval ondersteunen. Door hierover verwachtingen over en weer uit te spreken, reikt de samenwerking verder dan alleen een handtekening onder een zorgleefplan.

De zorgprofessionals uit het programma geven aan dat het goed is hierbij ook de vrijwilligers te betrekken.

In de 80 trajecten zien we een afspiegeling van verschillende sectoren: ziekenhuizen, revalidatie, ouderenzorg, GGZ, gehandicaptenzorg, thuiszorg en cross sectoraal. Ieder traject kent z'n eigen dynamiek, gewoonten en opvattingen. In de GGZ speelt bijvoorbeeld in de samenwerking met mantelzorgers de zogeheten triade een rol, met daarbinnen een ervaringsdeskundige.

Tijdens een familieavond brachten mantelzorgers het idee in van 'het samengestelde gezin'. Organisaties in de ouderenzorg streven ernaar dat het 'net zoals thuis' is. Op een afdeling of in een woongroep verblijven echter verschillende cliënten. 'Het samengestelde gezin' functioneert als een 'normaal gezin' waarin de diverse gezinsleden hun eigen rol en taken hebben en daarover onderling afspraken maken. Dit is een voorbeeld van zorgorganisatie Vidente die meedoet aan *In voor Mantelzorg*.

Afgelopen maart heb ik tijdens een bijeenkomst met enkele van de betrokken professionals uit de zes branches gesproken. Ik merkte enthousiasme en geloof in de samenwerking met mantelzorgers, al merkte sommige professionals op dat het niet altijd eenvoudig is om goed samen te werken. Het vraagt immers van organisaties een cultuuromslag en ook nieuwe onderlinge afspraken. De beweging naar een volwaardige

¹³ Kamerstuk 33 750 XVI, nr. 43, motie van dhr. Van der Staaij c.s.

¹⁴ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

positie van informele zorg maakt deel uit van de grotere transformatiebeweging.

Naast het blijven ondersteunen van concrete trajecten op de werkvloer is een focus voor de tweede helft van het programma gelegen in het verankeren van informele zorg in de strategie, visie en inrichting van de organisatie. De aandacht voor informele zorg is immers niet een eenmalige of tijdelijke aangelegenheid, het gaat om het inzichtelijk krijgen welke randvoorwaarden nodig zijn om de samenwerking met informele zorgverleners duurzaam te verankeren. Ik heb daarom met de programmaleiders en het Expertisecentrum Mantelzorg afgesproken om de ervaringen van de professionals uit het programma mee te nemen in de uitvoering van het Actieplan Scholing voor nieuwe professionals. Tevens heb ik hen toegezegd bij nieuw op te starten programma's vanuit VWS blijvend alert te zijn op het erbij betrekken van informele zorg.

Implementatie Toekomstagenda

Het netwerk dat met de Toekomstagenda is opgezet, biedt waardevolle ondersteuning aan ontwikkelingen in de praktijk. De Toekomstagenda wordt continu geactualiseerd met nieuwe thema's, nieuwe partijen of verbindingen zodat er een cumulerend effect ontstaat voor wat betreft bereik en doorwerking op de werkvloer. Op de website van het Expertisecentrum Mantelzorg¹⁵ is doorlopend de laatste stand van zaken van de actiepunten te volgen. Ook zijn daar goede praktijkvoorbeelden terug te vinden. Ter illustratie hieronder per kernthema een voorbeeld van gerealiseerde actie:

1. Samenspel formele en informele zorg en ondersteuning

Gerealiseerde actie: Mantelzorger betrekken bij zorg(leef)plan cliënt. ActiZ heeft voor en op basis van regionale discussies met haar leden de visienotitie «De zorg van morgen» opgesteld, met daarin nadrukkelijk aandacht voor zelfredzaamheid en samenredzaamheid. Centraal staat de rol die de professional (welzijn en zorg) kan spelen bij de stimulering daarvan vanuit het perspectief van wat de cliënt nodig heeft. De visienotitie stimuleert zorgorganisaties om tot actie over te gaan en in kaart te brengen wat er binnen hun organisatie nodig is voor een betere samenwerking met informele zorg.

2. Goed toerusten mantelzorger en vrijwilliger

Gerealiseerde actie: Toerusten van mantelzorgers en vrijwilligers. Mezzo, Agora, NPV zorg, LP GGZ, VNG en gemeente Utrecht hebben allerlei activiteiten ontplooid om coördinatoren vrijwilligerswerk goed toe te rusten, zodat zij het werk van vrijwilligers aansluitend aan het werk en de ondersteuningsbehoeften van mantelzorgers kunnen inrichten. Agora en Mezzo hebben ondermeer een bijeenkomst «wie is aan zet» voor coördinatoren vrijwilligerswerk georganiseerd.

3. Deskundigheidsbevordering mantelzorger, vrijwilliger, professional

Gerealiseerde actie: Deskundigheid van professionals vergroten. Door diverse partijen (Mezzo, Vilans, Movisie) zijn ten behoeve van een goed samenspel tussen formele en informele zorg trainingsmodules voor (zorg)professionals en vrijwilligers ontwikkeld. Deze worden momenteel

¹⁵ www.expertisecentrummantelzorg.nl/em/expertisecentrum-mantelzorg-Toekomstagenda-Infomele-zorg-en-ondersteuning.html

aangeboden in het veld. De modules worden doorlopend bijgesteld aan de hand van de ervaringen van de deelnemers.

4. Vrijwilligers Nieuwe Stijl

Gerealiseerde actie: Benutten van ervaringsdeskundigheid. Vrijwilligersorganisaties zijn gestimuleerd om lokaal beter samen te werken, ook met de vrijwilligerscentrale en andersoortige burgerinitiatieven. Het Landelijk Overleg Vrijwilligersorganisaties in de Zorg & Welzijn (LOVZ) heeft onder de vlag van NOV hiervoor een handreiking met tips uitgebracht, zodat men beter kan inspelen op de lokale vraag naar vrijwilligers en dit vrijwilligers ondersteunt bij hun inzet.

Nieuwe producten Toekomstagenda

Zoals gezegd wordt door de betrokken partijen doorlopend gewerkt aan nieuwe acties en resultaten die aansluiten bij de ontwikkelingen in de praktijk.

De afgelopen maanden zijn er drie thema's opgepakt die extra aandacht behoeven:

- «Jonge en oude mantelzorgers»
- Transferzorg
- Informele ondersteuning om maatschappelijk actief te blijven

De eerste twee punten zijn mede naar aanleiding van uw verzoek in het AO van 16 december 2014 opgepakt. Binnen het netwerk van de Toekomstagenda zijn hiervoor notities met aanbevelingen en acties opgesteld en is er een expertmeeting over de transferzorg georganiseerd. Op de website van het Expertisecentrum Mantelzorg¹⁶ treft u de volledige notities over deze onderwerpen aan. Wat betreft de jonge mantelzorgers ben ik met het Ministerie van OCW in gesprek om te zien hoe we vanuit het landelijk niveau kunnen stimuleren dat er in het onderwijs aandacht is voor de jonge mantelzorgers. In de volgende voortgangsrapportage zal ik u over de voortgang van de acties op de onderdelen «jonge en oude mantelzorgers» en transferzorg berichten. Hieronder in het kort enkele highlights van de notities en expertmeeting:

Jonge mantelzorgers: het meest belangrijk is een systeembrede aanpak met een regierol voor gemeenten in samenwerking met ondermeer het onderwijs, wijkteam en het jongerenwerk om jonge mantelzorgers te bereiken.

In Amsterdam organiseert de gemeente samen met Markant en met YoungWorks al een aantal jaren de week van de jonge mantelzorger. Deze week bestaat uit verschillende activiteiten, waaronder talkshows om professionals (docenten, mentoren, zorgcoördinatoren, school en maatschappelijk werk, jeugdzorg) en leerlingen te informeren over dilemma's en oplossingen voor jonge mantelzorgers.

Oude mantelzorgers: het meest belangrijk is dat gemeenten en (vrijwilligers) zorgorganisaties investeren in netwerkversterking, zodat de zorg door de «oude mantelzorger» minder intensief is. Ook is voor goede ondersteuning van belang dat een samenhangend en laagdrempelig ondersteuningsaanbod door gemeenten en aanbieders dicht bij huis en het «zorgpad» wordt geboden. Het Alzheimer Café voorziet in maandelijkse, informele bijeenkomsten voor mensen met dementie, hun naasten, hulpverleners en belanghebbenden. Bezoekers kunnen er ideeën, informatie en ervaringen uitwisselen.

¹⁶ www.expertisecentrummantelzorg.nl/em/expertisecentrum-mantelzorg-Toekomstagenda-Infomele-zorg-en-ondersteuning.html

Tijdens een *expertbijeenkomst over transferzorg* is in relatie tot mantelzorg in beeld gebracht wat er komt kijken bij de transfer, welke knelpunten er in de praktijk zijn, welke oplossingen daarvoor gekozen (kunnen) worden en hoe een vervolg hieraan kan worden gegeven door de werkgroep «Samenspel van de Toekomstagenda». Ook zijn goede voorbeelden in beeld gebracht, zoals in Eindhoven waar transferverpleegkundigen de opleiding Wmo-consulent volgen. Hierdoor kunnen ze patiënten en mantelzorgers beter adviseren over mogelijkheden voor mantelzorgondersteuning en bouwen ze tegelijk een relevant netwerk voor doorverwijzing en ondersteuning op. De acties worden door de partijen van de Toekomstagenda verder opgevolgd.

Informele zorg om maatschappelijk actief te blijven

De nieuwe werkgroep rondom dit thema organiseert onder andere expertmeetings waarin zij naast wetenschappers vooral de praktijk betrekken om inzichten en goede praktijkvoorbeelden over het aansluiten bij het zelforganiserend vermogen van de samenleving ophalen. Het aansluiten bij kernwaarden en de kracht van het informele netwerk draagt bij aan een versterking van de zelfredzaamheid van burgers. Zij brengen in beeld hoe professionals nog beter kunnen aansluiten bij het handelingsperspectief van burgers en vrijwilligers. Dit levert een breed palet op aan praktijkvoorbeelden rondom burger- en vrijwilliger-, en bewonersinitiatieven en sociaal ondernemers, met veel individuele en maatschappelijke waarde (individuele ontwikkeling van de initiatiefnemers, gezondheid en welbevinden van de «afnemer» etc.).

Wijkcentrum het Klokhuis

In een aandachtswijk in Amersfoort zij ca. 40 vrijwilligers actief in een wijkcentrum (het Klokhuis) dat gemiddeld 900 bezoekers per week trekt.

De activiteiten van de vrijwilligers bestaan uit het aanbieden van maaltijden en activiteiten aan de bewoners in de wijk. Tegelijkertijd krijgen de vrijwilligers zelf door een goede begeleiding (en doordat er ruimte is om fouten te maken) vertrouwen in zichzelf. Mooie bijvangst is dat werklozen weer een baan hebben.

Deskundigheidsbevordering

De inhoud van (initiële) opleidingen in zorg en welzijn ligt in Nederland bij partijen in de zorg en het onderwijs zelf. Zij zijn momenteel volop bezig met het samenspel tussen formele en informele zorg en ondersteuning. Het Actieplan Scholing¹⁷ dat het Expertisecentrum Mantelzorg met steun van mijn ministerie uitvoert, ondersteunt de mbo- en hbo-instellingen hierbij in 2015 en 2016. Mbo-instellingen werken per 1 augustus 2016 (verplicht) met nieuwe kwalificatiedossiers. Informele zorg is één van de thema's en het Expertisecentrum Mantelzorg werkt samen met docenten, studenten én de praktijk aan concrete invulling hiervan. Daarnaast richt de aandacht zich ook op een keuzedeel binnen de mbo-opleidingen dat verdieping en verbreding kan bieden. Bij zowel mbo als hbo ondersteunt het actieplan docenten en praktijkbegeleiders met lesmateriaal, trainingen en gastcolleges uit de praktijk van informele zorg. Het samenspel met informele zorg krijgt eveneens aandacht in de actiegerichte, regionale aanpak van «het Zorgpact», waar VWS en OCW mee zijn gestart.¹⁸ Verder is het project «toekomstbestendige beroepen in Verpleging & Verzorging»

¹⁷ Mbo: www.expertisecentrummantelzorg.nl/Site_EM/docs/pdf/EM-programma-mbo-informele-zorg-2015.pdf en Hbo: www.expertisecentrummantelzorg.nl/Site_EM/docs/pdf/EM-programma-hbo-informele-zorg-2015.pdf, Expertisecentrum Mantelzorg, 2015

¹⁸ Kamerstuk 29 282, nr. 221

momenteel bezig met het opstellen van beroepsprofielen voor mbo-verpleegkundige en mbo-verzorgende, zodat deze inhoudelijk aan gaan sluiten op de nieuwe zorgvraag en de daarbij behorende competenties.

In de Wmo-werkplaatsen zijn 14 hogescholen betrokken bij thema's rondom de Wmo 2015 en wat dit voor de opleidingen betekent. Inmiddels hebben zij in de opleidingen voor sociaal werk gezorgd voor verankering van het samenspel tussen formele en informele zorg. De ontwikkelde onderwijsmodules, zoals 'burgers en professionals in dialoog' en 'zichtbaar schakelen in de wijk', zijn voor iedereen gratis digitaal toegankelijk (www.wmowerkplaatsen.nl/onderwijsmodules).

Naast aandacht voor het samenspel in de initiële opleidingen, is dat ook van belang in (na)scholing en training van mensen die nu al werkzaam zijn in zorg en welzijn. Dit is primair een verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers, maar ik bied daarbij ondersteuning, bijvoorbeeld via het programma «In voor Mantelzorg» en de activiteiten van BTN om in 2015 een raamwerk te ontwikkelen van ondersteuningsmateriaal, cursusprogramma's en interventies om het samenspel tussen zorgverleners en mantelzorgers te verbeteren. Daarnaast ondersteunt Movisie, op verzoek van gemeenten en de VNG, sociale wijkteams bij de samenwerking met informele zorg door voorbeelden en praktijkgerichte instrumenten te verspreiden.

Tot slot

Het is mijn ambitie en overtuiging dat informele zorg een volwaardige plaats krijgt binnen de zorg en daarbuiten. Ik constateer een zich uitdijende beweging die gericht is op het beter ondersteunen van de informele zorg en het samenspel met de formele zorg. Mantelzorg en alle ervaringen die daarbij, ook door de veranderingen in de zorg, komen kijken, zijn steeds meer onderwerp van gesprek. En deze gesprekken en signalen vanuit mantelzorgers zelf, gemeenten en professionals laten zien dat er nog een belangrijke opgave is voor de komende periode. Mijn inzet is dan ook om de beweging nog meer haar beslag binnen het huidige zorglandschap te laten krijgen, onder andere door de uitkomsten uit de Toekomstagenda en het programma «In voor Mantelzorg» actief te verspreiden en te verankeren. Begin volgend jaar zal ik u berichten over meer definitieve resultaten van de Toekomstagenda en van het programma «In voor Mantelzorg». Op dat moment beschik ik ook over het SCP-rapport met kwantitatieve informatie over de informele zorg. Dat lijkt me een goed moment om opnieuw te bekijken hoe de informele zorg ervoor staat. Samen met partijen bouw ik verder aan een volwaardige plek voor mantelzorgers en vrijwilligers.

De Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
M.J. van Rijn